

Araştırma Makalesi / Research Article

AFRİKA’NIN BALKANLAŞMASI: ANGOLA ÖRNEĞİ

Hasan AYDIN¹

Öz

Balkanlaşma kavramı literatürde bir ülke ya da bölgedeki istikrarsızlaşma ve/veya parçalanma süreçlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Sömürgecilik döneminin başlangıcından günümüze kadar uzanan süre zarfında, Afrika söz konusu süreçlerden en fazla muzdarip olan kıta durumundadır. Berlin Batı Afrika Konferansı’nın düzenlenmesi ve Soğuk Savaş rekabetinin kıtaya uzanması gibi gelişmeler Afrika’nın istikrarsızlaşmasını hızlandırmış, diğer bir ifadeyle bu kıtanın Balkanlaşmasına yol açmıştır. Bahsi geçen dönemlerde Angola’da yaşananlar kıtanın Balkanlaşmasının en önemli örneklerindedir. Bu nedenle, bu çalışmada, Afrika’nın Balkanlaşmasına yol açan faktörler Angola örneği üzerinden incelenecek, kıtanın Balkanlaşmasında küresel aktörlerin tarihi rolü ortaya konulacaktır. Çalışmada, bu kapsamda, neden-sonuç ilişkisine dayanan bir yöntem benimsenmiş, çeşitli bilimsel veriler, kitaplar, makaleler, internet kaynakları, resmî belge ve raporlardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Balkanlaşma, Angola, Sömürgecilik, Soğuk Savaş

BALKANIZATION OF AFRICA: THE EXAMPLE OF ANGOLA

Abstract

The concept of Balkanization is used in the literature to express destabilization and/or fragmentation processes in a country or region. During the period from the beginning of the colonial period to the present day, Africa is the continent that suffers the most from these processes. Developments such as organizing the Berlin West Africa Conference and extending the Cold War competition to the continent have accelerated the instability of Africa, in other words, this has led to the Balkanization of the continent. What happened in Angola in the mentioned periods is one of the most important examples of the continent's Balkanization. Therefore, in this study, the factors leading to the Balkanization of Africa will be examined through Angola example, and the historical role of global actors in the continent's Balkanization process will be revealed. In the study, in this regard, a method based on the cause-effect relationship was adopted; and various scientific data, books, articles, internet resources, and official documents and reports were used.

Keywords: Africa, Balkanization, Angola, Colonialism, Cold War

¹ Doktora Öğrencisi, Şangay Üniversitesi, Küresel Çalışmalar Programı, ORCID 0000-0002-2351-1693
hsn-aydin@hotmail.com

Başvuru Tarihi (Received): 02.05.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 16.10.2020

Giriş

Balkanlaşma kavramı literatürde belirli bir ülke ya da bölgedeki istikrarsızlaşma ve/veya parçalanma süreçlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Başlangıçta yalnızca Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Balkan coğrafyasındaki çatışmaları ve siyasi parçalanmaları vurgulamak için kullanılan bu ifade, zamanla hem coğrafi hem de kavramsal olarak daha geniş bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu doğrultuda, söz konusu kavramın muhtevası incelendiğinde sosyal, kültürel, dini ve siyasi farklılıkların neden olduğu anlaşmazlıklar kadar, dış aktörlerin kendi çıkarları doğrultusundaki menfi uygulamalarının ve kışkırtmalarının da bir ülkenin ya da bölgenin Balkanlaşmasına giden süreçte önemli rol oynadığı görülebilmektedir.

Afrika kıtası yaklaşık beş yüz yıldır istikrarsızlaşma ve parçalanma süreçlerinden en fazla muzdarip olan kıta olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürgecilik döneminden Berlin Batı Afrika Konferansı'na (Berlin Konferansı), Soğuk Savaş'tan kıta ülkelerindeki sömürgelerin tasfiyesine kadar geçen zaman dilimleri içerisinde kıtanın muhtelif ülke ve bölgelerinde yaşananlar, Balkanlaşma kavramına en uygun örneklerden birini ya da birkaçını teşkil etmektedir. Berlin Konferansı'yla birlikte resmiyet kazanan sömürgeciliğin istikrarsızlaştırıcı yönü ve Soğuk Savaş yıllarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kıtadaki nüfuz arayışlarının Afrikalı -birçoğu yeni bağımsız- devletler üzerindeki etkileri, bu coğrafyada günümüze kadar uzanan sorunlara temel oluşturmaktadır.

Portekiz sömürgeciliğinden iç savaşa kadar uzanan süreçte Angola'da hüküm süren istikrarsızlık hali, Balkanlaşma mefhumunun Afrika'ya olan etkilerinin belirgin bir şekilde idrak edildiği örneklerin başında gelmektedir. Portekizliler tarafından yüzlerce yıl sömürülen ve vatandaşları köle haline getirilen bu ülkede, bağımsızlık yönünde atılan ilk adımlardan itibaren yaklaşık yarım yüzyıl boyunca şiddetli bir çatışma ortamı yaşanmıştır. Üstelik Portekiz'in 1975 yılında Angola'dan çekilmesi de ülkeye huzur getirmemiş, ülkedeki kanlı iç savaş ortamı Soğuk Savaş'ın ömrünü dahi aşarak 21. yüzyılın başına kadar sürmüştür. Angola'da onlarca yıl boyunca yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ortamının en büyük müsebbibi ise hiç şüphesiz, uluslararası siyasetin önde gelen aktörlerinin sömürgecilik döneminde, Berlin Konferansı'nda ve Soğuk Savaş sürecinde ortaya çıkan ve dayatılan küresel nizam arayışlarıdır.

Sömürgecilik döneminin, Berlin Konferansı'nın ve Soğuk Savaş şartlarının Afrika'nın Balkanlaşmasına yönelik etkilerini Angola örneği üzerinden ele alan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Balkanlaşma kavramının ne ifade ettiği, hangi temel bileşenlere sahip olduğu ve nasıl bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığı kavramsal çerçeve adı altında tasnif edilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde, sömürgeciliğin yönetsel çerçevesinin belirlendiği Berlin Konferansı'nda ve dekolonizasyon süreçlerini de içerisine alan Soğuk Savaş sırasında yaşananlar Afrika'nın Balkanlaşması kapsamında irdelenecektir. Üçüncü bölümde ise Afrika'nın Balkanlaşması -ya da Balkanlaştırılması- durumu Angola örneği üzerinden ele alınacak ve bu ülkenin sömürgecilik dönemi, bağımsızlık savaşı ve iç savaş esnasında yaşadığı tecrübeler ortaya konulacaktır. Sonuç olarak ise elde edilen bulguların ve ileri sürülen iddiaların kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Bu çalışmanın amacı Afrika'nın Balkanlaşmasında küresel aktörlerin tarihsel rolünün Angola örneği üzerinden incelenmesidir. Belirtilen amaca uygun olarak, araştırmalar yapılırken neden-sonuç ilişkisine dayanan bir yöntem benimsenmiş olup, bilimsel veriler, kitaplar, makaleler, internet kaynakları, resmî belge ve raporlardan yararlanılmıştır. Çalışma boyunca, "Balkanlaşma nedir?", "Balkanlaşma kavramı nasıl bir tarihsel sürece karşılık gelmektedir?", "Sömürgecilik dönemi, Berlin Konferansı ve Soğuk Savaş süresince yaşananlar Afrika'nın siyasi yapısını ve istikrarını nasıl etkilemiştir?", "Sömürgecilik, Bağımsızlık Savaşı ve İç Savaş Angola'da nelere yol açmıştır?", "Küresel aktörlerin Afrika'nın ve Angola'nın istikrarsızlaşmasındaki rolü nedir?",

“Balkanlaşma kavramı ile Angola’da yaşananlar arasında nasıl bir ilinti kurulabilir?” gibi sorulara yanıt aranacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Günümüzde Balkanlar olarak adlandırılan bölgeye adını veren “Balkan” kelimesi Türkçe kökenli bir sözcük olup, Türk Dil Kurumu’na göre *sarp ve ormanlık sıradağ* anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Bu kelimedenden türetilen siyasi ve jeopolitik bir kavram olan “Balkanlaşma” sözcüğü ise literatürde herhangi bir bölgenin siyasi, etnik, dini, sosyal, kültürel (vb.) olarak ayrışmasını ve -çoğu zaman- içerisinden birden çok devleti ortaya çıkaracak şekilde parçalanmasını ifade etmek için kullanılmaktadır (Arısoy, 2013: 83). Balkan sözcüğü, Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki ilerleyişine paralel olarak 600 yılı aşkın bir süredir kullanılmasına rağmen, nispeten yeni bir kavram olan Balkanlaşma tabiri yaklaşık bir asırdır literatürde kendisine yer bulmuştur. Söz konusu kavram, Almanlar tarafından I. Dünya Savaşı’nın arifesinde, İngilizler tarafından savaşın ilk yıllarından itibaren, Fransızlar tarafından ise I. Dünya Savaşı’nın hemen ardından kullanılmaya başlanmıştır (Arısoy, 2013: 83). Her ne kadar bu kavram ilk kez bahsi geçen devletler tarafından literatüre sokulsa da, Balkanlaşma kavramının tarihi kökenleri kendisini Devlet-i Aliyye olarak nitelendiren Osmanlı Devleti’nin dağılma dönemine kadar uzanmaktadır.

Eski gücünü yitirmesinin ardından Batılılar tarafından “hasta adam” olarak yaftalanan Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki topraklarında 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yaşanmaya başlanan, yer yer günümüze kadar süren istikrarsızlık ve çatışma ortamı Balkanlaşma kavramına temel oluşturmaktadır (TASAV, 2012: 16). Bu süre zarfında Fransız devriminin getirdiği milliyetçilik/ulusçuluk rüzgârının etkisiyle patlak veren Sırp İsyanı (1804), Yunan İsyanı (1821) ve Bulgar isyanı (1876) gibi isyanların nihai noktada bağımsızlığa ulaşması, söz konusu istikrarsızlık ve çatışma ortamının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bahsi geçen dönemde, Rusya başta olmak üzere dönemin güçlü aktörlerinin Balkanlardaki milliyetçi/ulusçu hareketleri destekleyen ve Devlet-i Aliyye’nin aleyhine bir surette faaliyet gösteren politik hamleleri de Balkanlardaki isyan hareketlerinin hızla tahrip edici bir hale bürünmesine yol açmıştır (TASAV, 2012: 15). Gelinek noktada, Balkan devletleri birer ikişer Osmanlı Devleti’nden koparken, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı, I. Balkan Savaşı ve II. Balkan Savaşı gibi gelişmeler çok parçalı, huzursuz ve kaotik bir Balkan coğrafyasının temellerini atmıştır.

Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki topraklarını kaybetme sürecinden hareketle, Balkanlaşma kavramı açıklanırken dış aktörlere nasıl yaklaşılacağı süregelen bir tartışmanın konusudur. Zira bu tarihlerde Almanlar Balkan devletlerinin parçalanmasında ve dolayısıyla Balkanlaşma kavramının ortaya çıkmasında doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşen dış müdahalelerin yadsınamaz rolüne dikkat çekerken, Fransızlar söz konusu kavramın dış aktörlerin etkisiyle şekillendiği yönündeki görüşü görmezden gelmişlerdir (Arısoy, 2013: 84). Hakikatte ise Balkanlaşma kavramı -en azından başlangıçta- dış aktörlerin etkisini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu kavramla birlikte gelen ayrışma ve -çoğu zaman- parçalanma durumu genellikle madden ya da manen dış aktörlerden beslenmiş, bu aktörler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda desteklenmiştir. Bu noktadan hareketle, Balkanlaşma kavramının temelinde kendisine yer bulan “dış aktörler tarafından desteklenme ya da kışkırtılma” durumu, bahsi geçen kavramın bir süre sonra yalnızca belirli bir coğrafyaya özgü olmaktan çıkıp uluslararası bir nitelik kazanmasına da olanak sağlamıştır.

Balkanlaşma ifadesinin kavramsal temelleri Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki dağılma süreci ile ortaya çıkmış olmakla beraber, söz konusu ifadeyi güçlendiren ve uluslararası siyasetin hafızasında yeniden canlandıran olay ise Yugoslavya’nın dağılma sürecinde yaşanan trajedilerdir. II. Dünya Savaşı’nın ardından 1945 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti adıyla kurulan bu devlet, Balkanlarda Osmanlı Devleti’nin ardından görece bir

istikrar ortamı sağlayabilen tek siyasi yapı olmasına rağmen karizmatik lideri Josip Broz Tito'nun 1980 yılında ölümünün ardından derin bir buhrana sürüklenmiş ve 12 yıl gibi kısa bir sürenin ardından ise lağvedilmiştir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla beraber zamanla Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova gibi bağımsız devletler ortaya çıkarken, bu süreçte Bosna başta olmak üzere Balkanların birçok bölgesinde yaşanan kanlı çatışmalar ve dehşetengiz katliamlar bir yandan Balkanlaşma kavramını yeniden gündeme getirirken, diğer yandan Balkan milliyetçiliğinin insanlık tarihinin gördüğü en acımasız ve kanlı milliyetçilik örneklerinden olduğu yönündeki görüşleri haklı çıkarırcasına tarihteki yerini almıştır.

Bulgar Tarihçi Mariya Todorava'nın *kabileciliğe, geriliğe, ikelliğe ve barbarlığa dönüş* olarak tanımladığı Balkanlaşma olgusu (2009: 3), zihinlerdeki olumsuz etkilerini uzun yıllar sürdürmüştür (Demirtaş, 2018: 189-190). Öyle ki, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından tarih sahnesine bağımsız aktörler olarak çıkan bazı Balkan devletlerinin Avrupa Birliği üyelik süreci mevzubahis olduğunda, Balkanların istikrarsız, bölünmüş ve kanlı tarihi birlik üyesi ülkeler tarafından endişeyle karşılanmış ve bu devletlerin üyelik başvurularının kabulü noktasında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin aksine tereddütlere neden olmuştur (Özgöker & Batı, 2017: 32). Nihayetinde ise zihinlerdeki kötü çağrışımı bertaraf etmek adına, bu coğrafyayı tanımlamak için Balkanlar yerine "Güneydoğu Avrupa" ifadesi kullanılmaya başlanmış ve Balkan ülkelerinin bir kısmının AB'ye üye olmaları mümkün olmuştur (Dede, 2011). Ne var ki, belirtilen isim değişikliğine rağmen Balkanlaşma kavramının olumsuz etkileri günümüzde dahi sürmekte, gerek Avrupa Birliği içerisinde gerekse uluslararası siyasette bölge ve/veya dünya ile ilgili en ufak bir olumsuz durumda Balkanlaşma senaryoları ivedilikle gündeme getirilmektedir.

Kavramsal olarak, Balkanlaşma olgusunun bazı temel aşamaları bünyesinde barındırdığı görülmektedir. İlk olarak, Balkanlaşma durumundan söz edilebilmesi için tarihi, bölgesel, etnik, ideolojik (vb.) bir sosyal parçalanma durumunun varlığı gerekmektedir. Ardından ise yerel elitlerin girişimleri ve birbirleri arasındaki mücadeleleri neticesinde heterojen ya da ortak aidiyetsiz bir toplumun ortaya çıkması beklenmektedir. Üçüncü olarak ise toplumsal huzursuzluğun başlaması, bu huzursuzluğun çoğu zaman dış aktörler tarafından teşvik edilmesi, içeride mücadele halinde olan siyasi elitin söz konusu huzursuzluktan beslenerek güç devşirmesi gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Son olarak ise istikrarsız, bağımsız ve kutuplaşan toplumun daha da politize olması ve kötü yönetimle beraber ülkenin madden ya da zihnen parçalanmasına giden sürecin şiddetlenmesi öngörülmektedir (Mendelski, 2017: 19). Bu doğrultuda, Balkanlaşma durumu son derece tahrip edici bir yapıya bürünmekte ve bünyesine sirayet ettiği toplumun gerek ulusal egemenliğini gerekse ekonomik, sosyal, siyasi (vb.) yönlerden istikrarını tehdit etmektedir.

Günümüzde Balkanlaşma kavramı oldukça geniş bir konseptte karşılık gelmektedir. Zira zamanla genişleyen bu kavram ile artık yalnızca siyasi bir parçalanma sürecini ifade etmekle yetinilmeyip, gayrimeşru yöntemlere yönelme, yolsuzluk, siyasi ve kanuni istikrarsızlık, iç savaş gibi durumları tanımlamak için de kullanılmaktadır (Mendelski, 2017: 6). Mevcut şartlar altında Balkanlaşma kavramının sınırları Balkan coğrafyasını aşmış durumdadır. Bilhassa Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı kampları arasında yaşanan çok yönlü iktidar mücadelesinin uydu ülkelerde yol açtığı istikrarsızlık ve çatışma ortamı, Balkanlaştırma kavramının daha geniş bir boyutta ve dünya üzerindeki sorunlu bölgelerin genelini kapsayacak bir şekilde ele alınmaya başlanmasıyla sonuçlanmıştır. Hâlihazırda Ortadoğu'da veya Afrika'da yaşanan çeşitli istikrarsızlıklar ve kimi durumlarda patlak veren yerel çatışmalar da çoğu zaman Balkanlaştırma kavramı üzerinden, sözgelimi "Ortadoğu'nun Balkanlaşması" ya da "Afrika'nın Balkanlaşması" gibi tabirlerle anılabilmektedir (Makinde, 2018; Smith, 2011). Tam da bu noktada, Balkanlaşma durumunun oluşum sürecinde dış aktörlerin istikrarsızlık ve iç savaş durumlarındaki rolünün de dikkate alınmasıyla, Balkanlaşma kavramından Balkanlaştırma kavramına doğru bir geçiş

mevzubahis olabilmektedir. 1884-85 yıllarında gerçekleştirilen Berlin Batı Afrika Konferansı ile resmîyet kazanan sömürgeci eğilimlerden günümüze kadar uzanan süreçte yaşananlar, Afrika'nın Balkanlaşması kavramı ile olduğu kadar kıtanın Balkanlaştırılması kavramı ile de ifade edilebilecek açıklıktadır.

2. Afrika'nın Balkanlaşmasına Yol Açan Faktörler

2.1. Sömürgecilik, Berlin Konferansı ve Afrika'nın Balkanlaşması

Afrika'nın Balkanlaşması -ya da Balkanlaştırılması- kıtanın muhtelif ülke ya da bölgelerinin dış aktörlerin etkisiyle ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi (vb.) yönlerden istikrarını kaybetmesine ilişkin süreci ifade etmektedir. Bahsi geçen istikrarsızlaşma/istikrarsızlaştırma sürecinin herhangi bir oldu-bitti sonucunda ansızın gerçekleşmiş olmayıp, yüzlerce yıllık bir birikimin ürünü olduğu vurgulanmalıdır. Bu süreç içerisinde, iki önemli dönüm noktası Afrika'nın Balkanlaşmasına giden yolun şekillenmesinde başat rol oynamıştır: Berlin Konferansı'nın toplanması ve Soğuk Savaş'ın kıtaya taşınması. Genel itibarıyla *“bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi”* olarak tanımlanan (Türk Dil Kurumu, 2019) ve siyasi bir örgütlenme biçimi olarak modern anlamda devletin ortaya çıktığı ilk zamanlardan itibaren çeşitli biçimlerde varlığını sürdüren sömürgecilik mefhumu, tarihte en şiddetli biçimde Afrika'da yaşanmış ve geçmişten günümüze dek kıtanın kaderini derinden etkilemiştir (Tandoğan, 2018a). Öte yandan, Afrika'yı da etki alanı içerisine alan sömürgecilik, Ferro tarafından *“yabancı bir toprağın işgalini, o toprağın işlenmesini ve göçmenlerin oraya yerleşmesini”* içerecek şekilde ifade edilmektedir (2005: 1). Bu kapsamda, 15. yüzyıldan itibaren bilhassa Portekizliler ve İspanyollar tarafından gerçekleştirilen Afrika'nın Güney ve Batı kısımlarının sömürgeleştirilmesine yönelik çabalar, Hollanda, Fransa, Büyük Britanya (İngiltere), Almanya, İtalya, Belçika gibi Avrupalı devletler tarafından din adamları, kâşifler, misyonerler ve ateşli silahlar vasıtasıyla desteklenmek suretiyle 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar kıtanın neredeyse tamamını kapsayacak şekilde ve çeşitli ölçülerde varlığını sürdürmüştür (Tandoğan, 2018a).

1870li ve 80li yıllarda Avrupa'nın önde gelen güçlerinin hızla sanayileşen ekonomilerini destekleyebilmek ve tamamlayabilmek için ihtiyaç duydukları ham madde ve pazar arayışları, bu devletlerin Afrika'ya olan ilgilerini ve kıtanın sömürgeleştirilmesine yönelik girişimleri arttırmıştır (Ocheni & Nwankwo, 2012: 46-47). Elbette, bahsi geçen sömürgeleştirme çabaları tam bir mutabakat halinde gerçekleşmemiş, zaman zaman Avrupalı devletler arasında çıkarların uyuşmazlığından kaynaklanan çeşitli anlaşmazlıklara, rekabetlere ve hatta çatışmalara neden olmuştur. Bu kapsamda, 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere ve Fransa Batı Afrika ile Mısır'da, Portekiz ve İngiltere Doğu Afrika'da, Fransa ve Belçika ise Orta Afrika'da kimin söz ve nüfuz sahibi olacağı hususunda çeşitli anlaşmazlıklar yaşamaktaydı (Heath, 2010). Bu dönemde, özellikle Belçika Kralı II. Leopold'un Kongo havzasındaki etkinliğini arttırması Fransa ile Belçika arasında ciddi bir soruna dönüşmüş, diğer uluslararası güçlerin de doğrudan ya da dolaylı olarak bu soruna müdahil olmalarıyla Kongo havzası sorunu dönemin Avrupalı sömürgeci aktörlerini ilgilendiren ve hızla sıcak bir çatışmaya sebebiyet verme riskini taşıyan bir yapıya bürünmüştü. (Duman, 2012: 1183). Bu doğrultuda, ikili görüşmelerle bu sorunun üstesinden tam anlamıyla gelemeyen ve olası bir çatışmadan kaçınmak isteyen Avrupalı devletler ise meseleyi müzakere masasında çözme arzusundaydı.

Kongo havzası sorununu müzakere masasında çözmek için beklenen diplomatik hamle, Afrika'da kolonileri bulunan Portekiz'in önerisi ve ülkesini sömürgecilik bağlamında daha etkili bir konuma taşımak isteyen Alman Şansölyesi Otto Von Bismarck'ın girişimiyle 15 Kasım 1884 tarihinde Almanya'nın Berlin şehrinde toplanan Batı Afrika Konferansı oldu (Harris, 1914: 56). Söz konusu konferansa neredeyse tamamı Avrupalı devletlerden oluşan 14 ülke katıldı: Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, Hollanda, Portekiz,

Rusya, İspanya, İsveç-Norveç Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Amerika Birleşik Devletleri (Fischer, 2015). Konferansın görünürdeki amacı Fransa ile Belçika arasında patlak veren Kongo Havzası'nın egemenliğinin kime ait olduğuna ilişkin anlaşmazlığın giderilmesi ve kıtanın Avrupalılar için stratejik olarak addedilebilecek Nijer Havzası gibi bölgelerinde “serbest ticaret” anlayışının hâkim kılınmasıydı (Craven, 2015: 32-33). Ne var ki, 28 Şubat 1885 tarihine kadar süren bu konferans, nihai olarak Avrupalı aktörlerin Afrika'yı aralarında barışçıl ya da herhangi bir çatışmaya mahal vermeyecek bir şekilde paylaşarak sömürme çabalarını hızlandırmaktan ve kıtaya yönelik sömürgeci girişimlerine “kendi içlerinde” meşruiyet kazandırmaktan öteye gidememiştir (Minawi, 2016: 9-12).

Berlin Konferansı'nın Afrika'nın sömürgeleştirilmesi hususunda getirdiği en önemli yenilik, sözlü işgal prensibinin yerine fiili işgal prensibini yerleştirmesidir (Armaoğlu, 1999: 47). Konferanstan önce kıtada herhangi bir yeri işgal edip sömürge haline getirmek isteyen ülkenin, işgal etmek istediği bölgenin kıyı kesimlerine çıkarma yapıp buranın bütünüyle kendisine ait olduğunu iddia etmesi büyük oranda yeterliydi. Bu kapsamda, daha önce Afrika'da herhangi bir ülke ya da bölgenin kıyılarına çıkarma yapan ülke, söz konusu bölgenin iç kısımlarında da hâkimiyet kurmuş olarak kabul ediliyordu. Berlin Konferansı ile birlikte bir aktörün Afrika'da sömürge sahibi olabilmesi için yalnızca kıyı bölgelerde değil, sömürgeleştirmek istediği yerin iç bölgelerinde de tam, kesin ve silahlı bir hâkimiyet kurması gerektiği şartı getirildi (Tanrikulu, 2017: 60-62). Bu durum bir yandan sömürgeciliğin kendine has, acımasız dinamiklerini daha da karmaşık ve tahrip edici bir hale getirirken, diğer yandan meşrulaştırdığı sömürgeciliğin nasıl yapılacağını gösterme, yani yöntemini belirleme noktasında oldukça etkili oldu (Demir, 2011: 124). Berlin Konferansı'nda alınan kararların konferansa katılan devletler tarafından zamanında ya da Osmanlı Devleti örneğinde olduğu gibi birtakım tereddütlerin ardından gecikmeli olarak onaylanmasının ardından Afrika için yeni bir dönem başlarken, sömürgecilerin kıtaya gelmeleri ile birlikte vuku bulan kıtanın Balkanlaşma/Balkanlaştırılma süreci de sistemli bir şekilde ivme kazanmış oluyordu.

Afrika'nın -neredeyse tamamen- sömürge edinme eğilimindeki aktörler tarafından paylaşılması amacıyla düzenlenen Berlin Konferansı'nı takiben, sömürgeci devletler kıtayı işgal etmeye yönelik taarruzlarını arttırma yoluna gitti. Bu doğrultuda, Almanlar Güney Batı Afrika, Kamerun, Togo, Doğu Afrika ve Tanganyika Bölgesi'nde; Fransızlar Cezayir, Tunus, Senegal, Çad Gölü havzası ve Nijer havzasının bir kısmında; İngilizler Kenya, Madagaskar, Rodezya ve Nijer Havzası'nın aşağısında kalan bölgelerde; Belçika Almanların ve İngilizlerin desteği ile kendisinden çok daha büyük bir yüzölçümüne sahip Kongo'da ve Portekiz ise Fransızların desteği ile Angola, Gine-Bissau ve Mozambik'te ya yeni hâkimiyet alanları tesis ettiler ya da var olan hâkimiyetlerini uluslararası anlamda onaylatmak suretiyle daha da güçlendirdiler (Blij & Muller, 2010: 298). Konferans sırasında büyük devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda rakiplerine karşı nispeten daha güçsüz durumda olan Belçika ve Portekiz gibi ülkeleri desteklemesi, Afrika'nın sömürge haritasını ve kıtanın kendine has çeşitli dinamiklerini daha da karmaşık bir hale getirmiştir (Demir, 2011: 125). Bu durum neticesinde, küresel aktörlerin Afrika'daki uyuşmayan çıkarları müzakere masasına yansırken da kıtanın daha da istikrarsızlaşması kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

Berlin Konferansı'nı izleyen yıllarda Afrika'daki etki alanlarını ve sömürgelerini oldukça genişleten sömürgeci aktörlerin kıtayı istikrarsızlaştırmalarına neden olan en talihsiz hamle ise söz konusu aktörlerin Afrikalıların sınırlarını kendi çıkarları doğrultusunda ve büyük oranda keyfi bir biçimde yeniden belirlemeleri oldu. Bu süreçte Afrika anakarasında ortaya çıkan siyasi yapıların sınırlarının ya da ülke yönetiminde iş birliğine gidilecek yerli unsurların belirlenmesi noktasında Afrika'nın coğrafi, sosyal, etnik (vb.) yapıları tamamen görmezden gelindi (Tanrikulu, 2017: 262). Söz konusu keyfi sınır düzenlemelerinin sonucunda, yüzyıllardır bir arada yaşayan, aynı dine ya da ırka mensup, ortak bir kültürü paylaşan insanlar bir anda

birbirinden farklı devletlerin vatandaşları haline geldiler. Sömürgecilerin iktidarda buldukları dönemde bir şekilde hasıraltı edilebilen bu durum, Afrikalı devletlerin birer ikişer bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından ciddi problemlere neden oldu ve yeni bağımsız olan Afrikalı devletler kendilerini dışarıda sonu çeşitli çatışmalara kadar uzanan sınır anlaşmazlıklarının, içeride ise sosyal karmaşanın ve iktidar mücadelesinin ortasında buldular (Boyd, 1979: 2-4). Bu doğrultuda, Berlin Konferansı'nın Afrika'ya yönelik en önemli etkisi, kıtanın sosyal ve siyasi yapısını bozmak suretiyle Afrika'nın Balkanlaşması/Balkanlaştırılması sürecini önlenemez bir şekilde hızlandırması oldu.

Berlin Batı Afrika Konferansı'nın bir yansıması olarak ortaya çıkan tabloda, yüzyılın başında neredeyse tamamı Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya, İspanya ve Belçika tarafından sömürülen Afrika kıtası yaklaşık elli ayrı sömürge bölgesine ayrılmış, kıtada siyaseten bağımsız aktörler olarak nitelendirilebilecek yalnızca Etiyopya ve Liberya kalmıştı (Lukacs, 2018: 20). I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına gelindiğinde günümüzde Sudan, Lesotho, Botswana, Kenya, Uganda, Somali'nin bir kısmı, Gambiya, Gana, Nijerya, Zambiya, Malavi, Sierra Leone, Güney Afrika, Zimbabve ve Esvatini Krallığı'nın (Svaziland) sınırları içerisinde kalan bölgeler Büyük Britanya tarafından; Cezayir, Çad, Gabon, Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Benin, Gine, Mali, Fildişi Sahilleri, Moritanya, Nijer, Senegal, Burkina Faso, Cibuti, Madagaskar, Fas'ın bir kısmı ve Tunus sınırlarını kapsayan bölgeler Fransa tarafından; Kamerun, Tanzanya, Ruanda, Burundi, Namibya ve Togo'da yer alan bölgeler Almanya tarafından; Angola, Mozambik, Gine-Bissau'nun sınırları içerisindeki bölgeler Portekiz tarafından; Eritre, Libya ve Somali'nin bir kısmı içerisinde yer alan bölgeler İtalya tarafından ve Batı Sahra, Fas'ın bir kısmı ve Ekvatorial Gine İspanya tarafından sömürge haline getirilmişti. (Kavas, 2009: 394-397; Thompsell, 2019). I. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'nın mağlup olması ile birlikte bu devletin Afrika'daki sömürgeleri İngiltere ve Fransa arasında paylaşılırken, sömürgecilik dönemi bütün acımasızlığı ve yıkıcılığıyla 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir.

2.2. Soğuk Savaş'ın Afrika'nın Balkanlaşması Üzerine Etkileri

Yaklaşık 60 milyon insanın hayatını kaybettiği, Avrupa kıtasının gördüğü en dehşetengiz savaş olan II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi uluslararası ilişkiler sisteminin yapısında köklü değişiklikleri de beraberinde getirdi. Savaşın ardından yüzyıllardır uluslararası siyasetin başat aktörleri olan Avrupa devletleri küresel etkilerini ciddi oranda yitirirken, yeni düzende Avrupalı olmayan iki ana aktör, ABD ve SSCB, ön plana çıktı. Birbirinden çok farklı sosyal, ekonomik, siyasi (vb.) yapılara sahip olan kapitalist ABD ile komünist SSCB arasındaki hegemonya kurma yarışı, kıta Avrupa'sından Afrika'ya dek dünya üzerinde yer alan birçok bölgeyi ve bu bölgelerde yer alan ülkeleri genellikle keskin çizgilerle birbirinden ayırdı. En azından Avrupa'da sıcak bir çatışma ortamına dönüşmemesi nedeniyle Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu rekabette, her iki taraf da uluslararası siyasetteki etki alanını genişletmeye ve rakibinin gücünü kırmaya yönelik bir mücadele verdi (Kissenger, 2012: 404-405). Washington'ın başını çektiği Batı Bloğu ülkeleri ile Moskova'nın liderliğini üstlendiği Doğu Bloğu ülkeleri arasındaki ideolojik mücadelenin ekonomik ve siyasi bir mahiyette tezahür etmesi dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Afrika kıtasının da istikrarını derinden etkileyerek kıtada günümüze kadar uzanan sorunlara neden teşkil etti.

20. yüzyılın ikinci yarısında etkisini iyiden iyiye hissettiren Soğuk Savaş yılları, bir yandan Afrika kıtasında sömürgecilik döneminin sona ermesiyle kıtada yer alan halkların bağımsızlıklarını kazandığı bir sürece sahne olurken, diğer yandan sömürgeciliğin tahakkümünden kurtulan kıta halklarının kendilerini komünizm ile kapitalizm arasındaki amansız rekabetten kaynaklanan yeni bir tahakkümün ortasında bulmalarına neden oldu. Avrupalı devletlerin II. Dünya Savaşı'nın ardından güç kaybetmelerine sistemin iki ana

unsurundan biri durumuna gelen SSCB'nin Batı Bloğu ülkelerinin bazılarının sömürge sahibi olmalarına yönelttiği sert eleştiriler eklenince, Soğuk Savaş'ın getirdiği uluslararası konjonktür Afrikalı halkların bağımsızlığı için “son derece verimli yıllar” olarak tarihe geçti (Bulut, 2006: 87). Zira Soğuk Savaş politikalarının etkisini sürdürdüğü yıllarda 47 Afrika devleti (1955-59 yılları arasında 7, 1960-69 yılları arasında 31, 1970-79 yılları arasında 8 ve 1980-89 yılları arasında 1) “kontrollü bir şekilde” bağımsızlıklarına kavuştu. Ancak kontrollü bağımsızlık vurgusundan da anlaşılacağı üzere, bağımsızlığın kazanılması Afrika kıtası ülkeleri için ekonomik ve siyasi olarak “tam bağımsız” olacakları anlamına gelmiyordu. Bu kapsamda, dünyanın her yerine taşınan Soğuk Savaş atmosferi Afrika kıtasına da taşındı ve sömürgecilerden henüz kurtulan Afrikalı devletler kendileri ile herhangi bir şekilde doğrudan bir alakası olmayan bir rekabette, komünizm-kapitalizm rekabetinde, taraf olmaya zorlandı.

Soğuk Savaş süresince kıta ülkeleri ABD ve SSCB yönetimlerinin dış politikalarında birbirlerinin gücünü ve etki alanını dengelemek ve birbirlerine karşı üstünlüklerini kanıtlamak için kullandıkları birer araçtan fazlası değildi (Cox & Stokes, 2012: 299). Yeni bağımsız olan Afrikalı devletlerin bazılarının SSCB'nin sınıf mücadelesi, sömürgecilik ve ezilen halklar ile ilgili söylemlerine sempati duyarak komünizme meyiletmesi, ABD yönetimini Domino Teorisi'nden hareketle komünizmin kıtada hareket sahası bularak yayılabileceği noktasında endişelendirdi ve bu devletin Afrika'ya olan ilgisi SSCB'nin buradaki nüfuzunu arttırmasıyla doğru orantılı olarak arttı (Sarı, 2012: 97). Hem Moskova yönetiminin hem de Washington yönetiminin kıtaya olan ilgilerinin artması ise, bu aktörlerin Afrika'nın iç işlerine daha fazla müdahil olmasıyla sonuçlandı. Örneğin, ABD, Güney Afrika'da hüküm süren ve siyahlara yönelik acımasız uygulamaları ve katı komünizm aleyhtarlığı ile bilinen Apartheid rejimini bölgesel ve küresel çapta destekleyerek bu rejimin 1994 yılına kadar ayakta kalmasına katkı sağlarken (Schraeder, 1994: 189, 193-194), Etiyopya ile Somali arasında patlak veren Ogedan Eyaleti menşeli savaş bir anda Soğuk Savaş'ın iki büyük aktörünün nüfuz mücadelesine dönüşmüş ve iki Afrika ülkesi arasındaki bir sınır anlaşmazlığı hızla kıta sınırlarını aşan bir mesele haline gelmiştir (Kigen, 2002).

ABD ile SSCB arasındaki nüfuz mücadelesinin Afrika'ya taşınması zamana ve şartlara göre diktatörlerin desteklenmesine, devlet adamlarına suikastlar düzenlenmesine ve Afrika ülkelerinde yaşanan iç savaşların daha da tahrip edici bir hale gelmesine de sebep olmuştur. Anlaşılacağı üzere, dönemin en önemli iki aktörünün Afrika'daki rekabeti Avrupa'da olduğu gibi Doğu Bloğu ve Batı Bloğu şeklindeki bütünsel bir yapıdan değil, büyük oranda ideolojik tabanlı stratejik tercihlerden kaynaklanıyordu. Söz konusu tercihlerin neticesinde ise, kimi zaman ülke içi iktidar mücadeleleri dahi Soğuk Savaş'ın bir enstrümanı haline geldi. Bu kapsamda, Zaire'yi (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) 32 yıl (1965-1997) demir yumrukla yöneten Mobutu Sese Soko ABD yönetimi tarafından dolaylı olarak da olsa desteklenirken (Reno, 1997: 41-42; Hartung&Moix, 2000), SSCB ile yakın ilişkiler kurduğu öne sürülen selefi Patrice Lumumba'nın öldürülmesinde gerek Mobutu'nun gerekse CIA'nın rolü olduğu uzun yıllar iddia edildi (Dewlin, 2007: 94-97; Ntalaja, 2011). Soğuk Savaş'ın istikrarsızlaştırıcı yüzü bir başka örnekte ise Angola'da yaşanan iç savaşta kendini gösterdi. Ülkede verilen bağımsızlık mücadelesinin ardından sömürgeci Portekiz'in burayı terk ettiği 11 Kasım 1975 tarihinden Jonas Savimbi'nin öldürüldüğü 2002 yılına kadar süren ve büyük oranda “Movimento Popular de Libertação de Angola/Angola Halk Kurtuluş Hareketi (MPLA)” ile “União Nacional para a Independência Total de Angola/Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA)” arasında gerçekleşen bu iç savaşın tarafları ABD, SSCB, Küba, Çin, Güney Afrika gibi ülkeler tarafından ideolojik ve siyasi saikler üzerinden desteklenmiş ve bu durum söz konusu iç savaşın ülke içi iktidar mücadelesini aşarak çok boyutlu ve çok aktörlü bir yapıya bürünmesine neden olmuştur (Bayram, 2016: 367-370).

1884-85 yıllarında Berlin’de gerçekleşen Batı Afrika Konferansı’nın ve II. Dünya Savaşı’nın ardından patlak veren Soğuk Savaş’ın Afrika’daki etkileri günümüzde dahi devam eden birçok sorunun kaynağını oluşturmaları itibariyle Afrika’nın Balkanlaştırılmasına zemin teşkil etmektedir. Bu dönemlerde yaşananlar, aktörleri ve yöntemleri değişse de, Afrika’nın temel dinamiklerinin küresel güçler tarafından kıtanın gerçekleri yadsınarak kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirilmesinin kıtada doğurduğu sonuçları göstermesi itibariyle önemlidir. Böylece, Berlin’de çizilen hayali sınırlar gerçeğinden çok başka bir Afrika tablosu ortaya çıkarmış, Soğuk Savaş şartları ise Afrika’daki istikrarsızlığı, SSCB ile ABD’nin tüm dünyada yürüttüğü ideolojik temelli bir rekabet uğruna, perçinlemiştir. Bu kapsamda bir yandan kıtanın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısı alt-üst edilirken, diğer yandan Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından birçoğu Avrupalı devletlerin Berlin’deki müdahaleleri sonucu ortaya çıkan yerel ve bölgesel sorunlar Soğuk Savaş’ın aktörleri tarafından olduğundan çok daha fazla bir şekilde büyütülmüştür. Üstelik bu dönemde Bağlantısızlar Hareketi gibi Soğuk Savaş felsefesini ve taraf olmayı reddeden oluşumlar ise bizzat bu savaşı yürütenlerden biri olan ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles tarafından “dar görüşlülükle” itham edilmiştir (Buçukçu, 2012: 54). Nihai olarak, 1975-2002 yılları arasında Angola’da yaşananlar Berlin Konferansı’nın körüklediği sömürgecilik ateşinin ve Soğuk Savaş’ın kıtaya yönelik etkilerinin yarattığı tahribatı tüm gerçekliğiyle göstermektedir.

3. Afrika’nın Balkanlaşması: Angola Örneği

3.1. Angola’da Sömürge Dönemi

Afrika’nın Güneybatı kıyılarında yer alan ve renkli tarihine rağmen sömürgecilik öncesi dönemleri çoğu kez görmezden gelinen Angola, 17. yüzyıldaki kısa süreli Hollanda istilası bir kenara bırakılacak olursa 16. yüzyıl sonlarından 20. yüzyılın son çeyreğine kadar Portekiz tarafından sömürülmüştür (Bhanot, 2005: 3-4). 15. yüzyılın sonlarında Portekizliler ilk kez Güneybatı Afrika kıyılarına geldiklerinde, bugünkü Angola toprakları irili ufaklı krallıkların ve federasyonların birleşimi şeklinde örgütlenen Kongo Krallığı’nın bir parçasıydı (Meijer & Birmingham, 2004: 11). 16. yüzyılda burada ülkenin günümüzdeki başkenti olan Luanda’yı kuran Portekizli sömürgeciler, zaman içerisinde Angola’yı sömürgeleştirirken bu bölgede altın ve benzeri değerli madenler bulmayı ümit etmişler, fakat bir süre sonra burada kendileri için çok daha değerli bir emtianın, köle ticaretinin var olduğunu görmüşlerdi (Oliver & Atmore, 2001: 174). Bu kapsamda, Portekiz sömürgeciliğinin başladığı tarihten Angola’da köle ticaretinin şeklen de olsa yasaklandığı 19. yüzyılın ortalarına dek Angola’da yaşayan yaklaşık iki milyon insanın Brezilya’ya ve Kuzey Amerika’ya köle olarak götürüldüğü tahmin edilmektedir (Collelo, 1991: 15). İlerleyen süreçte Angola’da bakır, kömür ve petrol gibi değerli kaynakların da bulunduğu farkına varılması ve kahve ile pamuk gibi ihracat bağlamında önemli tarım ürünlerinin yetiştirilmesi Angola’yı Mozambik ve Gine Bissau’nun önüne geçirerek Portekiz’in Afrika’daki en önemli sömürgesi haline getirecekti (South African History Online, 2019).

Askeri gücünün yanı sıra Angola’da ve sömürge haline getirdiği diğer Afrika ülkelerinde etkinliğini pekiştirmek için Hristiyanlığa ait değerleri de bir araç olarak kullanmaktan çekinmeyen Portekiz, bütün bu çabalarına rağmen yapılmasını bizzat kendisinin teklif ettiği Berlin Konferansı’na kadar uzanan süreçte kıtadaki sömürge bölgelerinin iç kesimlerinde tam ve kesin bir hâkimiyet kuramamıştı. Zira bu süreçte, Portekiz’in bölgedeki hâkimiyet iddialarına rağmen, zaman zaman Kongo Krallığı’nda yer alan çeşitli unsurlar ile çatışmalar yaşadığı görülebilmekte, Avrupalılar ise bu bölgenin mutlak bir şekilde Portekiz’in sömürgesi olduğunu alenen onaylamamaktaydı. 1884-85 yılları arasında gerçekleşen Berlin Konferansı’nın ardından bir yandan Angola’nın Portekiz’in nüfuz alanı içerisinde olduğu Avrupalı devletler tarafından müzakere edilerek onaylanırken, diğer yandan da konferans kararlarından olan fiili hâkimiyet teorisi uyarınca Portekiz’in Angola’nın ve diğer sömürgelerinin iç kesimlerini de işgal

zorunluluğu doğdu ve böylece bu ülkenin Afrika'daki sömürgelerini sağlamlaştırma adına kapsamlı bir işgal süreci de başlamış oldu. Bunun sonucunda, Portekiz uzun uğraşlar neticesinde ancak 1920li yıllara gelindiğinde Portekiz Angola'sı olarak adlandırılan bu ülkede tam manasıyla bir hâkimiyet tesis edebildi (Guimaraes, 1992: 95-96; South African History Online, 2019).

Angola'da tam hâkimiyet tesis etme aşamasında oldukça büyük bir çaba sarf eden sömürgeci Portekiz idaresi, bu ülkede şehirler, kasabalar, ticaret merkezleri, demir yolları ve limanlar inşa ederek ülkede azınlıkta bulunan beyaz elitin başarılı bir şekilde ülkeyi yönetmesine olanak sağlama arzusunda idi. Ancak bu dönemde Portekiz'de yaşanan siyasi gelişmeler Angola'yı da doğrudan etkilemekteydi. 20. yüzyıla kadar monarşi ile yönetilen bu ülkede önce 1910 yılında Cumhuriyet ilan edilmiş (Sardica, 2011: 64), ardından ise 1926 yılında daha sonra "Salazar diktatörlüğü" olarak adlandırılan de facto bir askeri diktatörlük kurulmuştur (Baiôa vd., 2003: 5). Bu tarihten itibaren, Portekiz'de iktidara gelen askeri cunta, Angola'da merkezi otoriteyi sağlamlaştırma yolunda adımlar atmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde, tıpkı kendinden öncekiler ya da diğer sömürgeciler gibi, Portekiz'in Angola'da bulunma amacının ekonomik nedenlere dayalı olmadığına ve ülkenin Afrika ile Asya'daki sömürgelerini uygarlaştırma misyonunun olduğuna vurgu yapan (Åkesson, 2016: 276) Lizbon'daki iktidarın 1930 yılında çıkardığı Sömürge Kanunu bu yolda atılan en önemli adım olma özelliği taşıyordu (Collelo, 1991: 21). Artan göçlerle birlikte 19. yüzyılın ortalarında yalnızca 2.000 olan Angola'daki Portekizli (beyaz) sayısı, 20 yüzyılın ortalarına gelindiğinde 40 bin, sömürgecilik döneminin sonlarına doğru geldiğinde ise neredeyse 350 bini bulmuştu (Bender, 1978: 228). 1951 yılında Birleşmiş Milletler'in (BM) baskıları sonucu söz konusu Sömürge Kanunu yürürlükten kaldırılırken, 1961 yılında Portekiz'in sömürgelerinde yaşayan bütün bireylere vatandaşlık hakkı vermesi ise artık sömürge koşulları altında yaşamak istemeyen Afrikalı ve Asyalı halklar için yeterli değildi.

3.2. Angola'da Bağımsızlık Mücadelesi

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Portekiz'in Afrika'daki sömürgelerinde hareketlenmeler başlamıştı. Değişen dünya şartları uyarınca sömürgeciliğin artık sürdürülmesi zor bir yönetim biçimi haline gelmesinden ötürü Afrika'da birçok devletin bağımsızlığını kazandığı bir ortamda, Portekiz'de hüküm süren Salazar diktatörlüğünün 1950li ve 60lı yıllarda Afrika'daki sömürgelerindeki baskısını arttırması, Angola'da Portekiz sömürge yönetimine karşı bağımsızlığı amaçlayan silahlı direniş hareketlerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Bağımsızlık yolundaki ilk eylem, MPLA adlı yapılanmanın 1961 yılının şubat ayında ülkede bulunan polis merkezlerine saldırması ve siyasi tutukluları serbest bırakmaya çalışmasıydı. MPLA'nın hapisane saldırılarını orijinal adı Frente Nacional de Libertação de Angola olan Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FNLA) de önemli rol oynadığı ülkenin kuzeyindeki geniş çaplı ayaklanmalar izledi. Bu ayaklanmalar güç kullanılarak bastırılrsa da, oluşan gergin ortam 1975 yılına kadar sürecek olan bağımsızlık savaşının başladığının habercisiydi (Collelo, 1991: 28-29). Bağımsızlık için hareket eden bu iki gruba, başlangıçta FNLA ile birlikte hareket eden fakat daha sonra bu gruptan ayrılarak yeni bir oluşuma giden Jonas Savimbi'nin liderliğindeki Afrika'nın Tam Bağımsızlığı İçin UNITA da katıldı.

Angola'da Portekiz sömürge yönetimine karşı yürütülen bağımsızlık çabalarının en dikkat çekici yönü tek bir elden yürütülememesiydi. Zira birbirlerinden farklı siyasi görüşlere ve sosyal tabanlara sahip olan FNLA, MPLA ve UNITA aynı anda hem işgalci Portekiz kuvvetleriyle hem de birbirleriyle savaş halindeydi. Örneğin, 1961 yılında FNLA lideri Holgen Roberto komşu ülke Zaire'de Afrika Birliği tarafından da tanınan bir sürgün hükümeti kurduğunda, Jonas Savimbi bu hükümetin en fazla göze çarpan üyelerinden biriydi (Bayram, 2016: 369). Ne var ki, 1964 yılına geldiğinde Roberto ile Savimbi arasında çıkan anlaşmazlık, Savimbi'nin FNLA'dan ayrılmasına ve 1966 yılına UNITA'yı kurmasına yol açtı (Whitaker, 1970: 19). UNITA lideri FNLA'yı

yalnızca ülkenin kuzeyinde bulunan ve Bakongo dili konuşan halklara odaklanmakla suçlarken, MPLA'yı da yeterince Afrikalı olmamakla eleştiriyordu. Savimbi'ye göre kendi kurduğu UNITA ise Angola'nın Afrikalı sakinlerinden oluşan bir topluluktan oluştu (South African History Online, 2019). Bütün bu direniş hareketlerinin Marksist/Sosyalist unsurlarla çeşitli bağlantıları bulunmalarına rağmen, MPLA içlerinde en dikkat çekeniydi. Zamanla sosyalizmden uzaklaşan FNLA'nın ABD ve Güney Afrika gibi ülkelerden maddi ve manevi destek aldığı bir ortamda, MPLA SSCB, Küba, yasaklanan Portekiz Komünist Partisi ve bazı Doğu Bloğu ülkeleri tarafından desteklenmekte, uluslararası alanda istediği dış yardımı almakta zorlanan UNITA ise Angola'nın güneyinde yer alan kabilelerdeki güçlü aidiyet bağları sayesinde ayakta durmaktaydı (Collelo, 1991: 31-34).

Portekiz'deki dikta yönetimi ise Angola'da bağımsızlık yanlısı hareketlere karşı bir yandan halkın gönlünü kazanmak için çeşitli sosyal ve ekonomik reform hareketlerine girişirken, diğer yandan zaman içerisinde yaklaşık 70.000 askerini bu ülkeye sevk etmiştir. Bu kapsamda, reform girişimleri istenilen katkıyı sağlayamazken, silahlı direnişlere karşı bölgeye Portekiz askerlerinin gönderilmesi on binlerce Angolalının hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır (South African History Online, 2019). Bu süreçte Portekiz sömürge yönetiminin isyan hareketlerini bastırmak için uçaklardan bomba atmak ve kimyasal silah kullanmak gibi yöntemleri benimsemesi savaşı daha da sertleştirmiş ve bu bölgenin istikrarını iyiden iyiye bozmuştur. Direniş hareketlerine ek olarak, kahve ve pamuk plantasyonlarında ağır koşullar altında çalışan Afrikalı işçilerin zaman zaman çıkardıkları isyanlar da, Portekiz yönetiminin Angola'daki etkinliğini sarsacak niteliktedir. Bu dönemde Portekiz Sömürge yönetimi, ayrıca, Soğuk Savaş'ın hâkim söyleminden faydalanarak Angola'daki bağımsızlık çabalarına karşı yürüttüğü askeri operasyonları komünizmle mücadele kapsamında değerlendirmiş ve uluslararası toplumda komünizm aleyhtarlığı üzerinden destek arayışına gitmiştir. Ne var ki, 1961 yılında başlayan silahlı çatışmalar 1974 yılına kadar kesin bir kazanımı olmaksızın devam etmiş ve Portekiz Sömürge Yönetimi bir yandan Angola'dan dış dünyaya ihraç ettiği alkol, pamuk ve kahve gibi ürünler ve yeni yeni keşfetmeye başladıkları petrol vasıtasıyla savaş ekonomisinin çarklarını döndürmekte zorluk çekmezken, diğer yandan on binlerce Angolalı başta savaş ortamı olmak üzere çeşitli nedenlerle hayatını kaybetmiştir (South African History Online, 2019).

Angola'daki bağımsızlık savaşının kaderini değiştiren olay ise Portekiz'de 25 Nisan 1974 tarihinde sol görüşlü askerler tarafından gerçekleştirilen ve Karanfil Devrimi adı verilen askeri darbe ile Marcelo Caetano'nun iktidardan indirilmesi olmuştur (Oliveira, 2017: 1-2). Yeni yönetimin Afrika'daki Portekiz sömürgelerine bağımsızlık sözü vermesi üzerine, 1975 yılının ocak ayında Portekiz hükümeti, MPLA, FNLA ve UNITA'nın temsilcileri ile bir araya gelmiş ve bu görüşmede aynı yılın Ekim ayında ülkede demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesine, 11 Kasım 1975 tarihinde ise Portekiz'in Angola'dan çekilerek bu ülkeye bağımsızlığını vermesine karar verilmiştir (Guimaraes, 1992: 50). Bu kapsamda, savaş koşullarının sona ermesi münasebetiyle siyasi birer kimlik kazanan MPLA, FNLA ve UNITA'nın Ekim ayında yapılacak olan seçimlerin ardından geniş bir koalisyon hükümeti oluşturması beklenirken, masadaki hesap pratiğe uymamış ve seçimlere birkaç ay kala bu üç siyasi parti -ya da bağımsızlık savaşı veren silahlı grup- arasındaki eski hesaplaşmalar ve çatışmalar yeniden gün yüzüne çıkarılmıştır. Sonuç olarak Angola'daki Portekiz sömürgecilğine karşı yürütülen mücadelenin tek bir elden idare edilememesi, Portekiz'in Angola'dan çekilmesinin ardından bu ülkede büyük bir güç boşluğuna neden olmuştur. Böylece, Angola'da sömürgecilik mefhumu 11 Kasım 1975 tarihinde ortadan kalkarken, Portekiz'in ülkeden çekilmesinden sonra da devam eden iç savaş ortamı ise daha şiddetli ve karmaşık bir hal almıştır.

3.3. Angola İç Savaşı

Portekiz'in Angola'dan ayrıldığı 11 Kasım 1975 tarihinden itibaren FNLA, MPLA ve UNITA'dan hangisinin iktidarı devralacağı yönündeki rekabet, bu ülkede onlarca yıl sürecek yeni bir iç savaş sürecini başlatmıştır. 1975 yılının Ekim ayında gerçekleştirilecek olan seçimlerden önce, UNITA lideri Jonas Malheiro Savimbi Portekiz'in son bir kolonyal görev olarak seçim sürecini yürütmesini talep etmekteydi, ancak vakit kaybetmeksizin Angola'yı terk etmek isteyen Portekiz'in yeni hükümeti bu talebe sıcak bakmadı (South African History Online, 2019). Ülkede kimin hâkimiyet sağlayacağı sorusu ise büyük oranda başkent Luanda'nın kimin kontrolünde olacağına sorusunun cevabına bağlıydı. Portekiz'in ülkeden ayrılmasının ardından, bağımsızlık savaşının en önemli unsurlarından olan MPLA başkenti kontrol altına aldı ve burada parti lideri Agostinho Neto'nun devlet başkanı olduğu bir hükümet kurdu. Ortaya çıkan siyasi tabloya göre, MPLA başkanı bağımsız Angola'nın ilk devlet başkanı olmuştu, ancak MPLA hükümetini ve dolayısıyla Neto'nun devlet başkanlığını kabul etmeyen FNLA ve UNITA güçlerini birleştirerek Angola'nın Ambriz köyünde alternatif bir hükümet kurduklarını ilan etti (Petithomme, 2011: 63). Bu durum, yaklaşık 15 yıldır savaş halinde olan Angola'da iç savaşın Portekiz sömürgeciliğinden sonra da devam edeceği anlamına gelirken, ülkedeki iç savaş ortamı Soğuk Savaş rekabetinin Afrika'ya taşınmasının ve dolayısıyla Afrika'nın Balkanlaşmasının en net örneklerinden birini oluşturacaktı.

Tıpkı bağımsızlık mücadelesi yıllarında olduğu gibi, MPLA iç savaşta da SSCB, Küba ve diğer Doğu Bloğu ülkelerinden maddi ve manevi destek gördü. Öte yandan FNLA ABD, Çin ve Zaire tarafından, UNITA ise ABD, Güney Afrika ve birçok Afrikalı devlet adamı tarafından desteklendi (Tandoğan, 2018b: 49-54). Bu süreçte SSCB, MPLA'ya yaklaşık 400.000 milyon dolar değerinde yardım yaparken, Angola'nın kendisi için ikinci bir Vietnam olması ihtimalinden çekinen ABD'nin FNLA, UNITA ve Güney Afrika ittifakına olan desteği ise yaklaşık 30 milyon dolar civarında kaldı (Oran, 1997: 318). Geline nokta UNITA, FNLA ve MPLA arasındaki iktidar mücadelesi hızla Soğuk Savaş'ın ideolojik çatışma ortamına ayak uydurdu. Bu minvalde, ABD ve SSCB Angola iç savaşındaki tarafları tam anlamıyla rakibinin etki alanını kırmak amacıyla desteklerken, iç savaşın tarafları ise küresel siyasetin önde gelen iki gücünden destek ve yardım almak umunduydu. Ayrıca, komünist MPLA'nın kendi ülkesindeki siyahları etkilemesinden ve/veya desteklemesinden çekinen Güney Afrika da, bu partinin karşısında yer almakla yetinmeyip MPLA'yı iktidardan düşürebilmek için Namibya'nın tamamı ile Angola'nın %10'unu işgal etti (Sarı, 2012: 99). Küba ise iktidardan alacağı edilmek istenen komünist dostlarını korumak için binlerce askerini Angola'ya gönderdi (Petithomme, 2011: 67). Böylece, normal şartlar altında yalnızca Angola'yı ilgilendirebilecek bir iç savaş, Soğuk Savaş koşulları nedeniyle hızla bölgesel ve hatta küresel bir boyut kazandı.

Dış aktörlerin ideolojik saikler üzerinden Angola İç Savaşı'na müdahil olmasıyla birlikte, ülkede iç savaşın yazgısı Soğuk Savaş'ın kaderi ile kenetlenmişti. İç savaşla geçen on yılı aşkın bir sürenin ardından, Soğuk Savaş şartlarının yumuşamaya başlaması bir yandan iç savaşın taraflarını müzakere masasına yaklaştırırken, diğer yandan Küba ve Güney Afrika'nın Angola'daki askerlerini çekmeye başlamalarına neden oldu. İlerleyen süre zarfında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ardından Güney Afrika'daki ırkçı rejimin yıkılması ile birlikte SSCB, ABD ve Güney Afrika gibi aktörlerin Angola İç Savaşı'ndan uzaklaşması, FNLA'nın güç kaybederek iç savaşta muhalefetin bütün yükünü UNITA'ya bırakması ve Zaire'nin UNITA'ya olan desteğinin tek başına yeterli olmaması gibi nedenler, Angola İç Savaşı'ndaki tarafları 1991 yılında yapılan bir anlaşmayla bir süre için ateşkese ve normalleşmeye yöneltmişse de, 1992 yılında yapılan seçimlere hile karıştırıldığı iddia eden UNITA lideri Savimbi, hükümet birliklerinin UNITA merkezlerine saldırmasına, önde gelen UNITA yetkililerinin öldürülmesine ve yaklaşık 30.000 UNITA ve FNLA taraftarının katliamına kadar varan bir dizi anlaşmazlığın neticesinde yeniden silaha sarıldı (Bayram, 2016: 366-369). Nihai noktada, Angola İç Savaşı'nın

ömrü Soğuk Savaş'ı da aşarak, 2002 yılında UNITA lideri Savimbi'nin öldürülmesine kadar sürdü. Yaklaşık 15 yıl süren bağımsızlık mücadelesinden ve 27 yıl süren kazananı olmayan bir iç savaştan geriye ise on binlerce vatandaşının hayatını kaybettiği, yüzbinlerce vatandaşının yaşadığı yeri terk etmek zorunda kaldığı, kaynakları savaşla harap olmuş bir ülke kaldı.

4. Sonuç

Bir ülkede ya da bölgede çoğunlukla dış aktörlerin etkisiyle etnik, dini, sosyal, siyasal vb. nedenlerden ötürü patlak veren ve genellikle söz konusu ülkenin ya da bölgenin parçalanmasına neden olan istikrarsızlaşma sürecine Balkanlaşma adı verilmektedir. Afrika kıtası ülkelerinin birçoğu sömürgecilik dönemi, dekolonizasyon süreçleri ve Soğuk Savaş döneminde karşı karşıya kaldıkları atmosfer nedeniyle, sosyal ve siyasal alandaki etkileri günümüze kadar süren Balkanlaşma durumunu en yoğun olarak yaşayan ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, 20. yüzyılın ikinci yarısından 21. yüzyılın ilk yıllarına kadar neredeyse sürekli bir surette çatışma halinde olan Angola'da yaşananlar, Balkanlaşma durumunun birçok örneğinde olduğu gibi nihai olarak bir bölünmeyle sonuçlanmamışsa bile, oluşan istikrarsızlık ve çatışma ortamı bağlamında söz konusu durumun en net örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Sömürgecilik dönemi ile birlikte toprakları ve insan gücü elinden alınan, insanları kendi topraklarında ya da doğdukları topraklardan çok uzak yerlerde köle statüsüne getirilen ve kıtanın gerçek sahiplerinin kendi inisiyatifleriyle modern anlamda hiçbir sosyal ve siyasi düzen kurmalarına olanak verilmeyen Afrika ülkeleri gerek siyasi olarak, gerek ekonomik olarak, gerekse kimliksel olarak Avrupalı sömürgeci güçler tarafından istismar edilmişlerdir. Sömürgelerin paylaşılması hususundaki bir anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması nedeniyle 1884-85 yılları arasında Berlin'de düzenlenen Batı Afrika Konferansı ise bir taraftan sömürgeciliği ve Afrika'nın paylaşımını Batı merkezli uluslararası hukuk kapsamında tamamen yasal bir hale getirirken, diğer taraftan ise sömürgeciliğin yöntemini belirleyerek Afrika'nın Avrupalı güçler tarafından işgalini ve istismarını hızlandırmıştır. Böylece, 20. yüzyılın başına gelindiğinde, Etiyopya ve Liberya dışında kıta ülkelerinin tamamı Batı emperyalizminin boyunduruğuna girmiş, bu ülkelerdeki sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi (vb.) yapılar kıtada yaşayanların ihtiyaçlarına göre değil, işgalcilerin çıkarlarına göre düzenlenmiştir.

Yüzyıllarca sömürge yönetimleri altında yaşadıkdan sonra, II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı uluslararası konjonktür nedeniyle "kontrollü bir şekilde" bağımsızlıklarına kavuşan Afrikalı halklar, sömürgecilerden miras kalan çeşitli sorunlar ve mevcut uluslararası atmosfer nedeniyle arzu ettikleri tam bağımsızlığa bir türlü kavuşamamıştır. Bu süreçte, ABD ile SSCB arasında patlak veren ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan ideolojik mücadele neticesinde, bağımsızlıklarına yeni kavuşan Afrika ülkeleri kendilerini kapitalistler ile komünistler arasında gerçekleşen bir nüfuz paylaşım savaşının ortasında bulmuşlardır. Üstelik Soğuk Savaş ortamı Afrika'da kimi zaman Angola örneğinde olduğu gibi sıcak savaflara evrilmiş, sömürge sisteminden miras kalan eski sorunlar ise tahrik edilerek daha da içinden çıkılmaz bir hale getirilmiştir. Soğuk Savaş'ın tarafı olan Afrikalı yeni bağımsız olan ülkeler ya da ideolojik gruplar bu savaşın önde gelen güçlerinden ekonomik ve siyasi destek ararken, sömürgecilik döneminden Soğuk Savaş yıllarına kadar uzanan süreçte yaşananlar Afrika'nın Balkanlaştırılmasına ve kıtada kolları günümüze kadar uzanan önemli sorunlara temel oluşturmuştur.

Angola'da yaşayan halklar, yüzyıllar boyunca sömürgeciliğin, Berlin Konferansı'nın ve sömürgelerin tasfiye edilmesinin ardından Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı müesses nizamın kendi ülkelerine yansımalarının sonuçlarına en acı bir şekilde maruz kalmışlardır. Bu doğrultuda, Angola, ilk olarak yaklaşık dört yüzyıl boyunca Portekizliler tarafından sömürülmüş ve handiyse iki milyon insanı köle ticaretinde kullanılmıştır. 1884 yılında toplanan Berlin Konferansı ise Angola'nın Portekiz'e ait bir sömürge olduğunu tanımış ve fiili işgal prensibi kapsamında

Portekiz'in burada tam manasıyla hâkimiyet kurabilmesi için kıtanın iç bölgelerini de işgal etmesi gerektiği fikrini yerleştirmiştir. Şüphesiz bu durum, kıtanın doğal zenginliklerinin ve insan kaynağının sömürülmesini daha da şiddetlendirmiş, 20. yüzyılın ortalarından itibaren ülkedeki Portekiz yönetimine karşı bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıkmasıyla neticelenmiştir. Ne var ki, ortaya çıkan bu bağımsızlık hareketlerinin temsilcileri yalnızca Portekizli sömürgecilerle çatışmakla yetinmemiş ve çeşitli anlaşmazlıkların bir sonucu olarak kendi içlerinde de savaşa tutuşmuşlardır. Gelinek noktada, Portekiz bu ülkeyi 1975 yılında terk etse de, Angola'daki bağımsızlık mücadelesinin tarafları olan MPLA, FNLA ve UNITA arasında 2002 yılına kadar süren iç savaş ortamı devam etmiş, Soğuk Savaş'ın taraflarının ideolojik ve stratejik nedenlerden ötürü bu savaşın taraflarını desteklemesi söz konusu iç savaş ortamını daha da tahrip edici bir hale getirmiştir. On binlerce kişinin ölümü, yüzbinlerce kişinin göç etmesi ve ülke kaynaklarının hoyratça tüketilmesi ile sonuçlanan bu süreç, sömürgecilik döneminden Soğuk Savaş'a kadar gerek Angola'da gerekse Afrika'da yaşananların hem kıtanın hem de söz konusu ülkenin Balkanlaşmasında son derece önemli rol oynadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Böylece çalışmamızda arzu edilen amaca ulaşılmış, Afrika'nın Balkanlaşmasının en önemli örneği durumunda olan Angola'nın Balkanlaşması aşamasında dış aktörlerin etkisi ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Åkesson, L. (2016). Moving beyond the colonial? New Portuguese migrants in Angola. *Cahiers d'Études Africaines*, 1(2), 267-286.
- Arısoy, İ. A. (2013). Balkan paradoksu: Bir parçalanma ve bütünleşme alanı olarak Güneydoğu Avrupa. *Avrasya Etüdleri*, 43(1), 79-104.
- Armaoğlu, F. (1999). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Baiôa, M., Fernandes, P. J., & Meneses, F. R. (2003). The political history of twentieth-century Portugal. *E-Journal of Portuguese History*, 1(2), 1-18.
- Bayram, M. (2016). Angola İç Savaşı'nın ana aktörleri ve uluslararası ramifikasyonları. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 365-383.
- Bender, G. J. (1978). *Angola under Portuguese: The myth and the reality*. University of California Press.
- Bhanot, S. (2006). *Republic of Angola*. Princeton Interactive Crisis Simulation. 3.11.2019 tarihinde https://www.princeton.edu/~modelun/PICSIM/old/documents/Angola_BG.pdf, adresinden erişildi.
- Blij, H. J., & Muller, P. O. (2010). *Geography: Realms, regions and concepts*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Boyd, J. B. (1979). African boundary conflict: An emprical study. *African Studies Review*, 22(3), 1-14.
- Buçukçu, Ö. (2012). Sistem krizi mi konjonktürel yansıma mı: Yeni dönemde Bağlantısızlar Hareketi. *Stratejik Düşünce*, 1(1), 52-59.
- Bulut, Y. (2006). İkinci savaş sonrasında oryantalist çalışmalar. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(12), 81-111.
- Collelo, T. (1991). *Angola: A country study*. Washington DC: Government Printing Office for the Library of Congress.
- Cox, M., & Stokes, D. (2012). *U.S. foreign policy*. Oxford: Oxford University Press.

- Craven, M. (2015). Between law and history: The Berlin Conference of 1884-1885 and the logic of free trade. *London Review of International Law*, 3(1), 31-59.
- Dede, O. (2011). Balkanlılaşmadan avrupalılaşmaya Avrupa Birliği-Balkan ülkeleri ilişkileri. *Bilgesam*, 16.11.2019 tarihinde <http://www.bilgesam.org/incele/140/-balkanlilasmadan-avrupalilasmaya-avrupa-birligi-balkan-ulkeleri-iliskileri/#.Xb4MHppKhPZ> adresinden erişildi.
- Demir, A. (2011). Sömürge devletlerinin kullandığı sömürgecilik araç ve metodları vaka analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki sömürge dönemi. *Güvenlik Stratejileri*, 7(14), 31-59.
- Demirtaş, B. (2018). AB'nin dönüştürücü gücü ve Batı Balkanlarda demokratikleşme süreci. S. Baykal, S. A. Açıkmeşe, B. Akçay & Ç. Erhan (Ed.), *Hukuki, siyasi ve iktisadi yönleriyle Avrupa bütünleşmesinde son gelişmeler ve Türkiye-AB ilişkileri içinde* (ss. 179-211). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dewlin, L. L. (2007). *Chief of station, Congo: fighting the Cold War in a hot zone*. New York: Public Affairs.
- Duman, S. (2012). *Berlin Kongresi*. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Konferansı'nda sunulan bildiri. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/TAR%c4%b0H-VE-MEDEN%c4%b0YETLER-TAR%c4%b0H%c4%b0-3.-C%c4%b0LT.pdf> adresinden erişildi.
- Ferro, M. (2005). *Colonization: A global history*. London: Taylor & Francis e-Library.
- Fischer, H. (2015). 130 years ago: carving up Africa in Berlin. *Deutsche Welle*. 5.11.2019 tarihinde <https://www.dw.com/en/130-years-ago-carving-up-africa-in-berlin/a-18278894> adresinden erişildi.
- Guimaraes, F. J. C. C. A. (1992). *The origins of Angolan civil war: International politics and domestic political conflict 1961-1976*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, London School of Economics, Londra.
- Harris, N. D. (1914). *World diplomacy intervention and colonization in Africa*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Hartung, W. D., & Moix, B. (2000). Deadly legacy: U.S. arms to Africa and the Congo War. *World Policy Institute*. 3.11.2019 tarihinde <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/5829/2290.pdf?...> adresinden erişildi.
- Heath, E. (2010). Berlin Conference of 1884-1885. *Encyclopedia of Africa – Oxford Reference*. 5.11.2019 tarihinde, <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195337709.001.0001/acref-9780195337709> adresinden erişildi.
- Kavas, A. (2009). Sömürgecilik. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/somurjecilik> adresinden erişildi.
- Kigen, E. C. (2002). *The impact of the Cold War on the Ethiopia-Somalia relations, 1960-1990*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Nairobi Institute of Diplomacy and International Relations, Nairobi.
- Kissenger, H. (2012). *Diplomasi*. (İ. H. Kurt, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lukacs, J. (2018). *Modern çağın sonu*. (İ. Kapaklıkaya, Çev.). İstanbul: Ketebe Yayıncılık.

- Makinde, A. Greater Israel and balkanization of the Middle East: Oded Yinon's Strategy for Israel. (2018). *Global research*. 6.4.2020 tarihinde <https://www.globalresearch.ca/greater-israel-and-the-balkanization-of-the-middle-east-oded-yinons-strategy-for-israel/5649059> adresinden erişildi.
- Meijer, G., & Birmingham, D. (2004). Angola from past to present. Meijer G. (Ed.), *Accord: from military peace to social justice? the Angolan peace process* içinde (ss. 10-15). Londra: Conciliation Resources.
- Mendelski, M. (2017). The revival of balkanization: how externally-driven reforms reinforce the fragmentation of governance in South Eastern Europe. *SSRN Electronic Journal*, 1-67.
- Minawi, M. (2016). *The Ottoman scramble for Africa*. California: Standford University Press.
- Ntalaja, G. N. (2011). Patrice Lumumba: the most important assassination of the 20th century. *The Guardian*. 2.11.2019 tarihinde <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2011/jan/17/patrice-lumumba-50th-anniversary-assassination> adresinden erişildi.
- Ocheni, S., & Nwankwo, B. C. (2012). Analysis of colonialism and its impact in Africa. *Cross Cultural Communication*, 8(3), 46-54.
- Oliveira, P. A. (2017). Decolonization in Portuguese Africa. *Oxford Research Encyclopedia of African History*, 1-25. 11.3.2019 tarihinde <https://research.unl.pt/ws/portalfiles/portalfiles/portal/3628524/PedroAiresOliveiraDecolonizationPortugueseAfrica.pdf> adresinden erişildi.
- Oliver, R., & Atmore, A. (2001). *Medieval Africa: 1250-1800*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oran, B. (1997). *Az gelişmiş ülke milliyetçiliği: Kara Afrika modeli*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özgöker, C. U., & Batı, G. F. (2017). Avrupa Birliği'nin Balkanlar genişlemesi ve Balkan ülkelerinde barış ve refaha katkıları [Special Issue]. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3, 28-36.
- Petithomme, M. (2011). The institutionalization of informal politics beyond the state: The case of Unita-Mpla conflict in Angola [Special Issue]. *The Open Area Studies Journal*, 4, 2011, 62-72.
- Reno, W. (1997). Sovereignty and personal rule in Zaire. *African Studies Quarterly*, 1(3), 39-64.
- Sardica, J. M. (2011). The memory of the Portuguese first republic throughout the twentieth century. *E-Journal of Portuguese History*, 9(1), 63-89.
- Sarı, B. (2012). Amerikan ulusal çıkarları ve Afrika. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 95-119.
- Scraeder, P. J. (1994). *United States foreign policy toward Africa: Incrementalism, crisis and challenge*. New York: Cambridge University Press.
- Smith, D. (2011). Will Sudan vote herald balkanisation of Africa?. *The Guardian*. 4.4.2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2011/jan/07/sudan-vote-balkanisation-africa> adresinden erişildi.
- South African History. (2019). *Angola*. 3.11.2019 tarihinde <https://www.sahistory.org.za/place/angola#endnote-clv>, adresinden erişildi.

- Tandoğan, M. (2018). 1960 sonrası Küba-Afrika ilişkileri. A. Kavas, & M. Tandoğan (Ed.), *Uluslararası siyasetin odağındaki kıta Afrika* içinde (ss. 37-74). İstanbul: Alelmas Yayıncılık.
- Tandoğan, M. (2019). Dünya siyasetinde Afrika ve kıtanın geleceği. *Afrika Araştırmacıları Derneği – AFAM*. 2.11.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/dunya-siyasetinde-afrika-ve-kitanin-gelecegi/> adresinden erişildi.
- Tanrikulu, M. (2017). Batılı devletlerin ve Türklerin Afrika'ya yaklaşım farklılıkları: Haritalarda Afrika ve kolonial kartografya. *Akademik Bakış Dergisi*, (61), 248-266.
- TASAV (2012), *Balkan savaşlarının 100. yıldönümünde Balkan tecrübeleri* (Rapor No 1). 4.11.2019 tarihinde https://www.tasav.org/media/k2/attachments/dpa_rapor_1_balkanlar_100.yil_tasav_son.pdf adresinden erişildi.
- Thompson, A. (2019). The colonial names of African states. *ThoughtCo*, 2.11.2019 tarihinde <https://www.thoughtco.com/colonial-names-of-african-states-43755> adresinden erişildi.
- Todorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press.
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe sözlük*. 2.11.2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Whitaker, P. M. (1970). The revolutions of 'Portuguese' Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 8(1), 15-35.